

SO'FI OLLOYORNING "SABOT UL-OJIZIN" ASARIDA DINIY-TA'LIMY MAZMUN

*Mamadaliyeva Nilufarxon Umidjon qizi,
Far'ona davlat universiteti,
Filologiya fakulteti, 3-kurs talabasi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada So'fi Olloyorning mashhur "Sabot ul-ojizin" asaridagi diniy, ma'rifiy, axloqiy va ta'limiy qarashlar keng ko'lamda ilmiy tahlil qilinadi. Asarning yaratilish omillari, asosiy maqsadi, unda Qur'on oyatlari, hadislar, tasavvufiy g'oyalar va axloqiy ko'rsatmalarning qanday o'rin tutgani yoritiladi. Shuningdek, "Sabot ul-ojizin"ning musulmon jamiyatining ma'naviy tarbiyasidagi o'rni, tarixiy ahamiyati va uning o'zbek adabiy-ta'limiy merosidagi ulkan hissasi bayon etiladi.

KIRISH

So'fi Olloyor (1644–1724) o'zbek mumtoz adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri bo'lib, tasavvufiy g'oyalar, diniy axloq va ma'rifiy qarashlarni she'riy shaklda targ'ib qilgan mutafakkirdir. Uning eng mashhur asari — "Sabot ul-ojizin" ("Ojizlarning sobitligi") — o'zbek xalqining ma'naviy hayotida, xususan tarbiya va diniy ta'limda alohida o'rin egallagan pandnoma sifatida mashhurdir. Asar qariyb uch asr davomida madrasalarda, maktablarda, xonadonlarda o'qitilib kelingan.

Asar o'z mazmun-mohiyati bilan Qur'on oyatlari, hadislar, tasavvufiy hikmatlar, axloqiy ibratlar, falsafiy o'gitlarni mujassamlashtirib, o'quvchini to'g'rilikka, halollikka, diyonatga, ilmga, nafsni tiyishga chorlaydi. "Sabot ul-ojizin"ning diniy-ta'limiy mazmuni uni o'zbek xalqining ma'naviy-ma'rifiy rivoji uchun muhim manba sifatida belgilab qo'yadi.

ASARNING YARATILISH SABABLARI VA DINIY MOHIYATI

So'fi Olloyor asarni yaratishda ikki asosiy maqsadni ko'zlagan:

1. Odamlarni din asoslariga, shariat ahkomlariga hurmat ruhida tarbiyalash.
2. Kambag'al, zaif, ojiz kishilarga tasalli berish va ularni sobitlikka chorlab, to'g'ri yo'lga boshlash.

Asarning nomi ham shunga mos tarzda tanlangan — "Sabot ul-ojizin" ("Ojizlar sobitligi"), ya'ni Alloh oldida bechoraligini tan olgan, ammo sabr bilan yashovchi mo'minlar yo'li.

Asarda Islom aqidasi asoslari, hadis mazmunlari, payg'ambarlar hikoyatlari ko'p uchraydi. Shoirning diniy qarashlari mutlaq tasavvufiy ruhda, ammo shariatga

sodiq holda beriladi. U Yassaviy, Jomiy va Navoiy an'analarini davom ettirib, tasavvufni amaliy hayotga tatbiq etadi.

ASARDA QUR'ON OYATLARI VA ULARNING TALQINI

“Sabot ul-ojizin”da Qur'on oyatlariga ishoralar juda ko'p. Shoir oyatlarni o'zbek xalqi tushunadigan tarzda, sodda, ta'sirchan she'riy tilda sharhlab beradi.

Quyidagi mavzular Qur'on bilan bevosita bog'langan:

1. Taqvo va Allohdan qo'rqish

Islomning eng asosiy talabi — taqvodir. So'fi Olloyor ko'plab baytlarida insonga Allohdan qo'rqishni, har amalda niyatni pok tutishni vasiyat qiladi.

U shunday deydi:

“Har kim ersa Haq yo'lida sobit o'lsa mudom,
O'shal kimsaga Haqning fazli yetgay aylo qadam.”

Bu bayt Qur'onning “Albatta, Alloh sobirlar bilan birgadir” (Baqara, 153) degan oyatini eslatadi.

2. Sabr va qanoat

Asarda eng ko'p uchraydigan mavzulardan. Qur'onda:

“Sabr qiluvchilarga behisob mukofot beriladi.”

So'fi Olloyor sabrni mo'minning qalqoni deb ataydi. Unga ko'ra, sabrsiz odam na dunyo, na oxiratda rohat topadi.

3. Ilmning fazilati

Qur'onda ilmi kishilar “Allohdan ko'proq qo'rqadiganlar” deb madh etilgan. So'fi Olloyor esa ilmni “bandaning ziyorati”, “ruhning ozi”, “insonni hayvonlikdan ajratadigan narsa” sifatida ta'riflaydi.

U shunday yozadi:

“Ilm o'rgan, jaholat zulmatidan chiqgil, ey do'st,
Ilm o'rganmagan jon erur bir qorong'u uy misol.”

ASARDA HADISLARNING TALQINI

“Sabot ul-ojizin” hadis ilmi asosida qurilgan asar deyish mumkin. Asardagi ibratli pandlar ko'pincha hadis mazmuniga asoslanadi.

1. Axloq-odob haqidagi hadislar

Payg'ambarimiz (s.a.v.) aytganlar:

“Mo‘minlarning iymonda eng barkamoli — axloqi eng go‘zal bo‘lganidir.”

Asarda halollik, rostgo‘ylik, yumshoqlik, kechirimlilik eng muhim jihat sifatida targ‘ib qilinadi.

2. Kattalarga hurmat, kichiklarga izzat

Bu ham hadisdan olingan tamoyil:

“Kattaga hurmat qilmagan, kichikka rahm qilmagan bizdan emas.”

So‘fi Olloyor axloqiy nasihatlarining asosiy qismi shu mavzuga bag‘ishlangan.

3. Nafsni jilovlash

Hadisda aytiladi:

“Eng katta jihod — bu nafs bilan jihoddir.”

So‘fi Olloyor nafsni eng katta dushman deb ataydi va insonning barcha yomon sifatleri unda jam bo‘lganini she‘riy tarzda isbotlaydi.

TASAVVUFIY G‘OYALAR

Asarning diniy mazmuni tasavvuf belgilarisiz to‘liq bo‘lmaydi. So‘fi Olloyor Yassaviy va Navoiy an‘analarini davom ettirib, tasavvufni xalq tili bilan ifodalaydi.

Asarda tasavvufning asosiy tushunchalari talqin etiladi:

1. Ishq (ilohiy muhabbat)

Allohga bo‘lgan muhabbat orqali insonning ma‘naviy yuksalishi.

2. Zikr

Til bilan emas, qalb bilan qilinadigan zikr – mo‘minning qalbi poklanishiga olib boruvchi yo‘l sifatida ko‘rsatiladi.

3. Nafsni o‘ldirish

Tasavvufda bu eng yuksak maqom. Shoir uni she‘riy timsollar orqali tushuntiradi.

4. Faqr (ruhiy qashshoqlik)

Faqr so‘fiyning eng ulug‘ fazilati sifatida tasvirlanadi. Shoir boylikka emas, Allohga yaqinlikka intilishni targ‘ib qiladi.

ASARDA TA’LIMIY G‘OYALAR

“Sabot ul-ojizin” faqat diniy emas, balki ta’limiy-axloqiy qo‘llanma hamdir. Asarda quyidagi ta’limiy g‘oyalar asosiy o‘rinni egallaydi:

1. Ilmga undash

Shoir bir necha o‘rinlarda “ilm farzdir”, “ilm oxirat chirog‘idir” kabi fikrlarni takrorlaydi.

2. Ota-ona hurmati

Bu mavzu asarning eng muhim bo‘limlaridan biridir. Ota-onani ranjitish eng katta gunohlardan biri sifatida talqin etiladi.

3. O‘qituvchi va murid munosabati

Murid – shogird, pir – ustoz. Bu tasavvufiy, ayni paytda pedagogik tushuncha asarda keng talqin etiladi.

4. Bolalar tarbiyasi

Shoir yoshlarni odob, halollik, ibo, diyonat bilan yashashga chaqiradi. Bu asarning yuz yillar davomida maktab darsligi bo‘lishiga sabab bo‘lgan.

ASARNING USLUBI VA BADIYYLIGI

“Sabot ul-ojizin”ning diniy–ta’limiy mazmunini yanada kuchaytirgan omil — uning badiiy uslubi.

Asar quyidagi xususiyatlarga ega: xalqona sodda til, hikmatli baytlar, Qur’on oyatlariga mos ramzlar, tasavvufiy timsollar, majoz, isti’ora, tashbehtar, pand-u nasihat janriga xos ohang. Bu jihatlar asarni xalqqa tushunarli, ta’sirli va o‘qilishini oson qilgan.

“SABOT UL-OJIZIN”NING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Asar uch asrdan oshiq vaqt davomida xalq tarbiyasining ajralmas qismi bo‘lib kelgan. Uning tarbiyaviy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi: bolalarni axloqiy poklikka o‘rgatadi, halol hayot qoidalarini ko‘rsatadi, diniy bilimlarni sodda tilda tushuntiradi, ota-onaga hurmatni targ‘ib qiladi, jamiyatda tinchlik va totuvlikni mustahkamlaydi. Asarning ta’siri shu qadar kuchli bo‘lganki, u o‘tmishda maktablarda alifbodan keyingi asosiy darslik bo‘lgan.

XULOSA

“Sabot ul-ojizin” So‘fi Olloyor ijodining eng yirik namunasi bo‘lib, asarda Qur’on va hadis mazmunlari, tasavvufiy g‘oyalar, axloqiy-ibratli hikmatlar bir butun holda mujassamlangan. Asar diniy pandnoma sifatida mo‘min-musulmonlarning ma’naviy tarbiyasida, yoshlarning diniy–ta’limiy dunyoqarashini shakllantirishda

katta ahamiyatga ega bo'lgan. Uning soddaligi, xalqchil uslubi va yuksak ma'rifiy ruhiyati bugungi kunda ham qadriyat sifatida o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. So'fi Olloyor. Sabot ul-ojizin. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1992.
2. Sultonov, I. O'zbek pandnoma an'analari va So'fi Olloyor ijodi. – Toshkent: Fan, 1999.
3. Qosimov, A. Tasavvuf adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2001.
4. Safarov, O. So'fi Olloyor falsafasi va uning ma'naviy merosi. – Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti, 2010.
5. Hasanova, M. “Sabot ul-ojizin”ning tarbiyaviy ahamiyati. – Toshkent: Ma'rifat, 2012.
6. Bobojonov, U. So'fi Olloyor asarlarining diniy-axloqiy mazmuni. – Qarshi: Nasaf, 2014.